Ο περί την Ροτόντα καλπασμός καταιγιστικής ακρισίας

του ***Χάρη Φεραίου***



Η Ροτόντα του Αγίου Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη

Α' Αυτή την περί Ροτόντας, χαμένη σε καταιγιστική ακρισία, περιπλάνηση της πνευματικής-μας διανόησης, μόνο μια έσχατη πνευματική παρακμή του τόπου μπορεί να την ερμηνεύσει. Και βεβαίως η κυβερνώσα τον πέραν του Αιγαίου τόπο πολιτική ιδεολογία, δεν εκπλήσσει με τις κατά καιρούς και πολιτικές και πολιτιστικές ασυναρτησίες, με όσες φροντίζει να διανθίζει τον, πολιτικό βίο της χώρας. Εις ουδέν άλλωστε ιστορικά καινοτομεί: Πανομοιότυπα, πριν δυο σχεδόν χιλιετίες, μια **βαριεστημένη** φρουρά πραιτοριανών, δεν δίσταζε να εμπαίζει τον λαό της Ρώμης, ανεβοκατεβάζοντας στον αυτοκρατορικό θρόνο γελοία υποκείμενα (Καλιγούλες και Νέρωνες) ή, στα ενδιάμεσα, και ως ύστατο εμπαιγμό ενός ποτέ κορυφαίου πολιτεύματος, (διασκεδάζοντας μάλιστα για το απίστευτο γεγονός!) ένα κωμικό, χωλό και τραυλό ανθρωπάκι (τον Κλαύδιο) που έντρομο τον βρήκαν ζαρωμένο κάτω από ένα ανάκλιντρο του παλατιού! Όμοια σήμερα, μια αδίστακτη κομπανία πατριδογωφάγων, βούτηξε από τα χέρια ενός **βαριεστημένου** λαού την εξουσία, και τώρα αδίστακτα ασχημονεί εις βάρος του, και εις βάρος ενός πολιτισμού πέντε μεστών χιλιετιών, που η άλλοτε πνευματική ρώμη εκείνου του λαού παρήγαγε!

Έτσι λοιπόν, οι ακατάσχετες (και) υπουργικές ασυναρτησίες, περί «πολυπολιτισμικότητας» και «διαπολιτισμικότητας» και …«πολυθρησκευτικότητας»(;) της Ροτόντας, που, ειρήσθω, σαν τουρκικό τζαμί, έζησε πολύ λιγότερα χρόνια από πλήθος άλλους χριστιανικούς ναούς, (και την ίδια τη Αγια Σοφιά!) ουδένα εκπλήσσουν. Αλλά όταν αυτές οι ασυναρτησίες άκριτα υιοθετούνται,

αναπαραγόμενες από, ένθεν κακείθεν του Αιγαίου, διανοούμενους δημοσιογράφους, (διανθισμένες μάλιστα με προτάσεις μεγαλύτερης φιλοσοφικής ασυναρτησίας, περί «φασιστικής στάσης», «παράνοιας» και, περίπου, εκκλησιαστικού «τζιχαντισμού»…) τούτο ουδέν άλλο κραυγάζει, παρά ό,τι η προφητεία εκείνη της Μεγάλης Παρασκευής εξαγγέλλει: «Απόλωλεν η ελπίς ημών»!

Φυσικά δεν είναι αρχαιολόγος ο γράφων. Συνεπώς δεν θα αναφερθεί στα συντριπτικά αρχαιολογικά στοιχεία, όσα κονιορτοποιούν αυτές τις ημιμάθειες. Αρχιτέκτων είναι. Και ως αρχιτέκτων, για τη σημασία της Ροτόντας, και όχι τόσο ως ιστορικού αρχιτεκτονικού έργου, αλλά της δομικής και αισθητικής (ως αρχιτεκτονήματος φυσικά) σημασία της, στη φύση, γένεση και εξέλιξη του ελληνικού πολιτισμικού φαινομένου της ιστορίας, θα μιλήσει. Δεύτε λοιπόν διαλεχθώμεν:

Βεβαίως και δεν αγνοεί ο γράφων την, από Βαυαροκρατίας και εντεύθεν, πελαγοδρόμηση των επιζώντων σήμερα «υστεροελλήνων», και την άγονη περιπλάνησή τους εκτός της φύσης του γένους τους.[1]* Συνεπώς και ανίκανοι να ανα-γνωρίζουν το ιδιοπρόσωπο του πολιτισμού, τον οποίο οι προγονοί-τους παρήγαγαν! Το θέμα είναι μέγα. Για σκοπούς όμως οικονομίας, στον περιορισμένο χώρο επιφυλλίδας, απλώς θα υπενθυμίσω πως, ό,τι κάνει ιδιοπρόσωπο (ως φαινόμενο στην ανθρώπινη ιστορία) τον ελληνικό πολιτισμό, είναι η ικανότητά του σε γένεση και «αναγένεση» (προσοχή: όχι αναγέννηση) πολιτισμών! Τούτο σημαίνει πως, ό,τι ως τέχνη εκφράζει αυτό τον πολιτισμό, μπορεί (καθότι ζων οργανισμός) και να **εξελίσσεται**. Το είδαμε αυτό σε πολλούς τομείς του ελληνικού πνεύματος. Ό,τι ενδιαφέρει εδώ, και αυτό θα θίξομε, είναι η εξέλιξη στην αρχιτεκτονική αυτού του πολιτισμού, τουλάχιστον εκείνη των δυο τελευταίων πολιτισμών του: Κλασσικού και (του κακώς καλούμενου) Βυζαντινού.

Όντως: Η σταδιακή εξέλιξη των αρχιτεκτονικών του ρυθμών, μη συναντώμενη σε άλλων πολιτισμών τις αρχιτεκτονικές, χαρακτηρίζονται και χαρακτηρίζουν το ιδιοπρόσωπό του: Η μεν αρχιτεκτονική των κλασσικών χρόνων, ως μορφολογική εξέλιξη των έργων-της, ενώ η Βυζαντινή ως τυπολογική εξέλιξή-τους. Τον δωρικό κίονα των αρχών του έκτου π.Χ. αιώνα, δεν τον διακρίνει καμιά τυπολογική εξέλιξη, ως να φτάσει στο τέλος του πέμπτου αιώνα. Η μορφολογική-του όμως επεξεργασία, (σε «εκλέπτυνση» μορφής) που τον οδήγησε σ' εκείνη την αισθητική τελειότητα (συμβολισμού και έκφρασης) του Παρθενώνα, είναι μοναδική, και μοναχικά κορυφοβατούσα! Αντίστοιχο τρόπο εξέλιξης είχε και η Βυζαντινή αρχιτεκτονική, όμως ως τυπολογία: Από την παλαιοχριστιανική βασιλική, ως το Υψηλό της Αγια Σοφιάς, κι από την Αγια-Σοφιά στη Χάρη[2]* της Γοργοεπηκόου. Λοιπόν σ' αυτή την εξέλιξη, από τη ξυλόστεγη βασιλική στην Αγια-Σοφιά, ας γνωρίζουν οι υστεροέλληνες της ημιμάθειας, ότι η Ροτόντα διαδραμάτισε κυρίαρχο τυπολογικό ρόλο. Κυρίαρχο, βεβαίως, για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας της Τέχνης. Αν φυσικά η δημοσιογραφική-μας διανόηση, αντιλαμβάνεται για τι ακριβώς μιλάμε.

Και μόνο αυτός να ήταν ο ρόλος της Ροτόντας, (που φυσικά και δεν είναι) ώφειλαν οι ημιμαθείς κληρονόμοι-της να την κατατάσσουν στα κυρίαρχα έργα του πολιτισμού-τους, και όχι να αναζητούν μάταιες «πολυπολιτισμικότητες», και άλλα «ηχηρά παρόμοια», που λέει ο Καβάφης, πλην όμως «θνητές φλυαρίες», καθώς το λέει ο Πλάτων…

Β΄Στο Α' μέρος, αναφερθήκαμε στη σημασία που για την Φιλοσοφία της Ιστορίας της Τέχνης έχει η Ροτόντα, ως τυπολογική εξέλιξη αρχιτεκτονικού ρυθμού που κατέληξε στην Αγια Σοφιά. Ανάλυση της πρότασης εκείνης είναι η εξής: Η Ιστορία της Τέχνης συντάσσει τα έργα τέχνης, κατατάσσοντάς-τα σε χρονολογική σειρά, ρυθμών ή σχολών, ώστε ταξινομημένα να τα περιγράψει, και να τα ερμηνεύσει. Η Φιλοσοφία της Ιστορίας της Τέχνης, που την ακολουθεί, προορίζεται, αυτή την ιστορική εξέλιξη, την οποία έχει περιγράψει η Ιστορία της Τέχνης, να ερμηνεύσει, και κυρίως να την αιτιολογήσει. Διατυπώνει γι' αυτό νόμους γενικούς, που να απαντούν στο ερώτημα, ΓΙΑΤΙ όφειλαν τα έργα αυτά να έχουν εκείνη και όχι άλλη εξέλιξη. Η μια δηλ. συμπληρώνει την άλλη, καθόσον η δεύτερη φωτίζει έτσι και την καθόλου εξέλιξη του ανθρώπινου πνεύματος, το οποίο παράγει τα

έργα τέχνης.

Συνεπώς η μορφολογική εξέλιξη της Κλασσικής τέχνης, και η τυπολογική εξέλιξη της βυζαντινής, όπως αναφέραμε, καρποί και οι δυο του ελληνικού πνεύματος, είναι κυρίαρχης σημασίας για την ερμηνεία αυτού του πνεύματος, και ιδίως για το ιδιοπρόσωπο των πολιτισμών που αυτό το πνεύμα παρήγαγε. Όπως είναι γνωστό, μελετώντας κανείς τον κλασσικό ελληνικό πολιτισμό, ένα πράγμα διαπιστώνει: Τη αρετή που τον χαρακτηρίζει στη δυνατότητα ΣΥΝΘΕΣΗΣ πολιτισμών, αφού ο ίδιος αποτελεί σύνθεση προηγηθέντων (Μινωικού και Μυκηναϊκού) πολιτισμών! Γεγονός που συμβολίζεται με την συνύπαρξη σ' αυτόν δωρικού και ιωνικού στοιχείου, τεκμήρια δηλ. της καταγωγής-του, ακριβέστερα του «τρόπου» γένεσής-του, στην τελευταία προ Χριστού χιλιετία.

Ανάλογη «σύνθεση» ελληνικού και χριστιανικού στοιχείου έμελλε να γεννήσει τέταρτο ελληνικό πολιτισμό, ως Ορθοδοξία, στην πρώτη μετά Χριστόν χιλιετία, η δε παράλληλη σύνθεση ελληνικού και ρωμαϊκού στοιχείου έμελλε να δημιουργήσει, ως Ρωμανία φυσικά, την μεγάλη και μακροβιότερη κοσμοπολιτεία των εθνών! (Που η δυτική – φραγκοτευτονική – μειονεξία κατάφερε να αποκαλείται μέχρι σήμερα Βυζάντιο…) Όπου, με άλλη όμως μορφή, πάλι επιβιώνει το δωρικό και το ιωνικό στοιχείο κατά τούτο: Ότι η Βυζαντινή αρχιτεκτονική, ξεκινά με το δωρικό στοιχείο, ή ύφος (Αγια-Σοφιά) και βαθμηδόν εξελίσσεται προς το ιωνικό (Παλαιολόγια Αναγέννηση), με την έννοια της εξέλιξης, όχι όμως της αρχιτεκτονικής μορφολογίας, αλλά της αρχιτεκτονικής τυπολογίας! (Άγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης, Καπνικαρέα Αθηνών).

Με ποιο τρόπο έγινε τώρα η σύνθεση αυτή του ελληνορωμαϊκού κόσμου, άριστα το περιγράφει, εκπνέοντος του πρώτου π.Χ. αιώνα, ο Λατίνος ποιητής Οράτιος, με την περιώνυμη φράση-του, «Graecia capta ferum victorem cepit» (Η κατακτημένη Ελλάς κατέκτησε τον άξεστο κατακτητή). Φράση η οποία δίνει και την καίρια απάντηση στο ερώτημα που έντονα απασχόλησε τους ιστορικούς της τέχνης[3]* για την καταγωγή της Βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Η κατακτημένη Ελλάδα κατέβαλε τον άξεστο («βάρβαρο») κατακτητή, όχι καταστρέφοντας, αλλά συνθέτοντας μέσα από τα ερείπια, τον ελληνορωμαϊκό κόσμο, ο οποίος και γέννησε την Ρωμανική (Βυζαντινή) κοσμοπολιτεία. Ιδού πώς:

Είναι βέβαιο ότι η θολοδομία, για παράδειγμα, είναι μια προσφορά της Ρώμης προς το Βυζάντιο. Πλην όμως, όπως το είπε ο Μιχελής, υπήρξε μια προσφορά «βαρβάρων». Κατά το ότι βέβαια τεχνικώς η Ρωμαϊκή θολοδομία συγκροτείται από χονδροειδείς χυτές τοιχοποιίες, συστήματα δηλ. προσιδιάζοντα στην κατακτητική διάθεση της Ρώμης, που υποδουλώνοντας τις μάζες, πετύχαινε ταχύτητα στην εκτέλεση, και αντοχή στο χρόνο, αδιαφορώντας για εκλεπτυσμένες τεχνικές, αφού μπορούσε να επενδύει αυτές τις χονδροειδείς κατασκευές με «επιδερμίδα» ευγενών υλικών. Το τι άλλαξε «κατακτώντας» τη Ρώμη ο ελληνορωμαϊκός κόσμος, είναι να αντικαταστήσει αυτή τη «βαρβαρότητα», με εκλεπτυσμένες τεχνικές ελεύθερων πια ανθρώπων (τεχνιτών και όχι δούλων), που και τις τελειοποίησε ως Βυζάντιο.

Προσφορά της Ρώμης υπήρξε επίσης η δημιουργία εσωτερικού χώρου στην αρχιτεκτονική. Αλλά και πάλι είναι ο ελληνορωμαϊκός κόσμος που εξευγένισε και αυτό τον χώρο. Και μια σύγκριση του (σπηλαιώδους) θόλου στο (πολυτελέστατης «επιδερμίδας») Πάνθεο της Ρώμης, με το αίσθημα του «άπειρου» χώρου στους Βυζαντινούς είναι συντριπτική. Στην κατά δυο αιώνες μεταγενέστερη Ροτόντα, του ήδη ελληνορωμαϊκού κόσμου, (διότι ο κόσμος αυτός δεν γεννήθηκε ξαφνικά, ή αυτομάτως, την επαύριο που κτίστηκε η Κωνσταντινούπολη το 330 μ.Χ.![4]*) η κατασκευή του θόλου είναι τεχνικά εκλεπτυσμένη. Και αυτό ήταν το πρώτο βήμα της εξέλιξης προς την βυζαντινή αρχιτεκτονική. Διότι σ' εκείνη παρέμενε ακόμη ογκώδης ο τρόπος αντιστήριξης του θόλου. (Τοιχοποιίες πάχους 6,5 σχεδόν μέτρων!)

Από εξέλιξη του θόλου της Ροτόντας, προήλθε, δυο επίσης αιώνες αργότερα, ο μεγαλοφυής τρούλος της Αγια-Σοφιάς! Διότι η μεγαλοφυΐα του Ανθέμιου και του Ισίδωρου, δεν βρίσκεται μόνο στο ότι

πέτυχαν το μέγα, να μετατρέψουν την ξηρή παλαιοχριστιανική βασιλική, σε μια μεγαλειώδους πνοής «βασιλική με τρούλο» (όπως είναι στην ουσία η Αγια Σοφιά). Βρίσκεται επίσης στον τρόπο που επινόησαν, με τέσσερις διάτρητους, μορφικά δηλ «εξαϋλωμένους» πεσσούς-αντιτειχίσματα, (χωρίς συνεπώς εκείνους τους τεράστιους περιμετρικούς τοίχους) να στηρίξουν ένα τρούλο Ροτόντας, πολύ βέβαια μεγαλύτερων (και όχι βέβαια μόνο) διαστάσεων. Γεγονός που πνευματοποιεί ολόκληρη τη σύλληψη του μεγαλειώδους, και σε μορφή και σε συμβολισμό και σε έκφραση, εκείνου ναού.

Το ελάχιστο λοιπόν, λέει ο γράφων, που συνεπάγεται η πιο πάνω επί τροχάδην ανάλυση, είναι πως λίγο φρένο στην καλπάζουσα αυθάδεια ημιμαθών «υστεροελλήνων», και αν δεν θα τους προστάτευε από τον ευτελισμό, τουλάχιστο δεν θα τους άφηνε θλιβερά έκθετους! Με «πολυπολιτισμούς», «διαπολυτισμούς», και άλλες παρόμοιες ανοησίες. Για να μην πω και για τις «πολυθρησκευτικότητες»…

1*. Που ως κατά Ισοκράτη «γένος» – όχι φυλή – «γέννησε» (τον) ελληνικό «**τρόπο**»!
2*. «Υψηλό», και «Χάρη», είναι αισθητικές κατηγορίες.
3*. Π.χ, ο πολύς Strzygowski, αλλά και άλλοι.
4*. Καταλυτικό είναι για το θέμα αυτό το εκπληκτικό βιβλίο του π. Ιωάννη Ρωμανίδη, «Ρωμηοσύνη Ρωμανία Ρούμελη», Θεσσαλονίκη 1975

Ο Χάρης Φεραίος είναι αρχιτέκτων, διδάκτωρ του ΕΜΠ

24.02.2016

Πηγή: www.antibaro.gr/